

Carm
Barten

De mondige leerling: een weg naar de mondige volwassene

We kennen de voorbeelden van leerlingen die zich onfatsoenlijk uitlaten tegen andere leerlingen of de leraar. De beelden van de 'protesterende' jeugd die een stad aan gruzelementen slaat staan nog op ons netvlies. De leerlingen die het tijdens de pauze aan de stok krijgen met de scheidsrechter die ook hun leraar is, kunnen we ons ook wel voor de geest halen. Het valt nog maar te bezien of we het deze leerlingen kwalijk kunnen nemen dat ze zo van zich laten horen. Het zijn in ieder geval leerlingen die een poging doen zich te ontwikkelen tot mondige personen, al doen ze dit wellicht verbaal onhandig.

Toenemende mondigheid

Cultuur-historisch gezien is het verklaarbaar dat kinderen steeds mondiger worden. Zoals bij veel pedagogische kwesties zijn hier meerdere factoren voor aan te wijzen. De eerste heeft te maken met de opkomst van het zogenaamde jeugdland (Dasberg, 1975) in onze recente geschiedenis. Naast de volwassenwereld is er een wereld voor kinderen gecreëerd met jeugdboeken, jeugdprogramma's en zelfs levensartikelen gericht op kinderen. De commercie speelt hier handig op in en weet hiermee verlangens te creëren bij onze kinderen.

Ten tweede heeft de vrouwenemancipatie ertoe geleid dat vaker beide ouders werken met als gevolg dat meer kinderen op jonge leeftijd naar de opvang gaan. In de kinderopvang, waar expliciet aandacht is voor taalontwikkeling, wordt er een beroep gedaan op de zelfredzaamheid van het kind. Ze zijn onderdeel van een groep waar ze hun sociale positie moeten bepalen en moeten 'strijden' om aandacht van de pedagogische medewerker.

Ten derde heeft de ontzuiling een individualisering op gang gebracht waardoor kinderen binnen de toenemende diversiteit in de samenleving zelf op zoek moeten naar hun identiteit. Deze identiteit wordt niet meer vanzelfsprekend ontleent aan de morele (godsdienstige) overtuigingen van het gezin. De veronzekering (Imelman, 2002) in de morele wereld brengt kinderen in een situatie waar ze zelf orde gaan aanbrengen.

De vierde is de opkomst van sociale media en de snelle informatiestroom die daarmee rechtsreeks bij kinderen terecht komt. Kinderen krijgen meer informatie dan ooit tevoren. Dit draagt bij aan hun vocabulaire en mogelijkheid mee te praten met volwassenen.

Tot slot is er een maatschappelijke trend zichtbaar waar binnen het gezin en onderwijs meer waarde wordt gehecht aan de stem van het kind. Onder invloed van belangrijke pedagogen staat de participatie van het kind hoog in het vaandel.

Dimensies

Mondigheid kent drie dimensies. De eerste twee dimensies richten zich op de behoefte aan relatie en erkenning. De eerste dimensie gaat over leerlingen die van zich laten horen om de aandacht van de leraar op zich te vestigen. Ze roepen letterlijk "zie mij!" Bij diegene die herhaaldelijk op deze manier aandacht vragen wordt regelmatig het zogeheten 'uitgestelde aandacht' gebezigd. Leerlingen die onzeker zijn of zich niet gezien voelen, leren volgens de uitgestelde-aandacht-methodiek dat ze wel degelijk gezien worden en niet onzeker hoeven te zijn over hun kunnen. Dit klinkt paradoxaal en dat

is het ook. Leerlingen die vragen om aandacht doen dat met een reden. Dit artikel laat niet de ruimte hier verder over uit te weiden maar ik roep leraren op aandacht te geven aan leerlingen die hierom vragen.

Dimensie twee richt zich op leerlingen die zich mondig tonen om daarmee gezien te worden door hun peers. De erkenning van vrienden en klasgenoten wordt naarmate ze ouder worden steeds belangrijker. Door zich via machogedrag af te zetten tegen de gevestigde orde beklimmen ze de hiërarchische ladder bij de peers. Ze verkrijgen aanzien en status. Het is juist de pedagogische mismatch (El Hadioui, 2015) waarmee leraren deze leerlingen nog verder in de hoek drukken om de ladder van peercultuur te beklimmen. Transformatief handelen, waar pedagogische tact een onderdeel van is, maakt van een pedagogische mismatch een match. In het artikel *Transformatief Handelen* ga ik hier dieper op in.

De laatste dimensie richt zich op mondigheid als manifestatie van een moreel ontwikkelingsproces bij leerlingen. Leerlingen praktiseren mondigheid om mondigheid te oefenen. In dit artikel richt ik me op deze dimensie.

Mondigheid als doel

Vaak wordt mondigheid uitgelegd als brutaal, een grote mond, leerlingen die weerstand bieden tegen leraren en de afspraken. Het is dan ook niet zelden dat mondige leerlingen als storend worden ervaren en verwoede pogingen worden gedaan deze mondigheid te temperen. Het is geen uitzondering dat leerlingen geacht worden te doen wat van hen gevraagd wordt en bij tegenspraak hen een berisping boven het hoofd hangt.

Tegelijkertijd kent de participatie van het kind een opmars in het onderwijs. Het zelfsturend onderwijs waarbij leerlingen geacht worden eigen leerdoelen op te stellen en hier zelf planmatig aan te werken, kan gerust een trend genoemd worden. Ook de leerlingenraad waar ze hun mening mogen delen en inspraak hebben op het reilen en zeilen op school, zie je op steeds meer scholen verschijnen.

Zo bezien openbaart zich een ogenschijnlijke tegenstrijdigheid. Aan de ene kant lijkt mondigheid ongewenst en dient dit getemperd te worden, aan de andere kant lijkt mondigheid juist gewenst en wordt er zelfs vanuit gegaan dat kinderen in staat zijn zich mondig op te stellen. De crux zit in het gegeven dat mondigheid vaak aanschouwd wordt als gedrag en niet als na te streven (opvoedings)doel. Hoe zit dat?

Het fenomeen mondigheid kent een lange pedagogische traditie. In de eerste helft van twintigste eeuw schreef een van ons vaderlands invloedrijkste pedagoog Langeveld (1979) erover. Volgens hem dienen leraren invloed uit te oefenen met het oog om kinderen te helpen mondig te worden. Langeveld ziet mondigheid dus niet als gedrag maar als doel dat in de opvoeding nagestreefd dient te worden. De volwassenheid die we bij kinderen nastreven beschouwt hij als eigen verantwoordelijkheid kunnen nemen om daarmee tot de juiste morele keuzes te komen: *zelfverantwoordelijke zelfbepaling*. Met andere woorden: leerlingen zijn nog niet mondig maar dienen onder begeleiding van volwassenen mondig te worden.

Voor de leraar betekent dit dat zij leerlingen begeleiden naar mondigheid zoals zij ze begeleiden bij rekenen of taal. Die leraar helpt leerlingen bij het vormen van een moreel oordeel om daar vervolgens deugdzaam naar te handelen. Die leraar helpt leerlingen onder woorden te brengen hoe zij ergens over denken. Die leraar helpt leerlingen voor zichzelf en anderen op te komen wanneer machtsmisbruik of onderdrukking op de loer ligt, ook als het de leraar zelf betreft.

Leraren zouden leerlingen dus juist kunnen bemoedigen om van zich te laten horen en ze tegelijkertijd ondersteunen om dit op een moreel juiste wijze te doen. Leraren zouden deze kinderen kunnen bevragen op hun oordeel om ze daarmee te helpen tot een onderbouwing te komen van hun mening. Het zou leraren niet moeten frustreren maar juist voldoening moeten geven omdat zich een kans voordoet kinderen te helpen. Zoals leraren met voldoening kinderen helpen bij een rekenopdracht waar ze keer op keer niet uitkomen.

Bemoediging

In de praktijk zal dit betekenen dat leerlingen die van zich laten horen geen berisping krijgen maar dat er een interactie zal plaatsvinden waar de leraar oprechte interesse toont in het oordeel van de leerling. Leerlingen zullen ervaren dat de uiting van hun mening serieus wordt genomen en dat dat ook een verantwoordelijkheid met zich meedraagt. De verantwoordelijkheid voor de uitwerking die het heeft op anderen, de verantwoordelijkheid dat je erop bevroegd kunt worden. Hiermee bedoel ik niet dat kinderen erop mogen worden afgerekend. Kinderen zitten immers nog in hun ontwikkelingsproces tot zelfverantwoordelijke zelfbepaling (mondigheid) en dat gaat met vallen en opstaan.

Dit heeft ook impact op de trend van kinderparticipatie waar ik eerder aan refereerde. Er is niets mis mee om de stem van kinderen een plek te geven in de klas of school zoals in een leerlingenraad, integendeel! Deze stem moet serieus genomen worden en is een belangrijke bron van informatie voor het onderwijs. Maar te allen tijde zullen we ons moeten beseffen dat dit in de eerste plaats een oefenplaats is. Een *institutie* waar kinderen kunnen experimenteren met het vormen en delen van een oordeel. Teleurstelling mag van de leraar geen meester maken als kinderen dit nog niet lukt of ze nog geen eigen verantwoordelijkheid nemen. Juist dan wordt er appèl gedaan op de leraar om naast de kinderen te staan en ze te bemoedigen ter begeleiding naar zelfverantwoordelijke zelfbepaling.

Literatuur:

- El Hadioui, I. (2015). *Hoe de straat de school binnendringt: Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur*. Amsterdam: Uitgeverij van Gennep.
- Dasberg, L. (1975). *Grootbrengen door kleinhouden als historisch verschijnsel*. Amsterdam: Boom.
- Imelman, J.D. (2002). *Theorerische Inleidingen – Theoretische Pedagogiek: Over opvoeden en leren, weten en geweten*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Langeveld, M.J. (1979). *Beknopte theoretische pedagogiek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V.